

DE LA O ETICĂ GLOBALĂ LA O BIOETICĂ GLOBALĂ

Anatol Eșanu

Catedra Filosofie și Bioetică a USMF „Nicolae Testemițanu” din RM

Summary

From a Global Ethics to a Global Bioethics

In this article the author performs the analysis of the process of global ethics constitution from the perspective of the modern process of globalization. The essence and the content of both global ethics and global bioethics are underlined, mentioning their importance in building up of a global socializational space in which the authentic values of both global and local societies are found.

Rezumat

În articol autorul întreprinde o analiză a procesului de constituire a unei etici globale din perspectiva procesului contemporan de globalizare. Se evidențiază esența și conținutul atât a eticii globale cât și a bioeticii globale, subliniindu-se importanța lor în edificarea unui spațiu socializațional global, în care se regăsesc în mod sintonic valorile autentice atât a societății globale în devenire, cât și ale societăților locale.

Globalizarea, ca proces de comuniune, de cooperare și de conștientizare a faptului, că oamenii, trăind în societăți concrete și aparținând unor civilizații locale, totodată aparțin și unei „comunități mondiale”, prezintă în sine și o legitate extrem de importantă a dezvoltării societății. Reieșind din definiția civilizației, conform căreia ea reprezintă un tip istorico-antropologic, sociocultural și istoric de organizare a societății și de transformări generate de globalizare, noi putem conchide că în baza procesului de globalizare se realizează condițiile de creare a unei noi civilizații universale, având caracter planetar. Globalizarea constituie un instrument puternic de proliferare a marilor inovații: revoluția în domeniul informaticii și a formelor sociale superioare (piața contemporană, cultura cosmopolită și democrația). A desconsidera imperativul globalzării, mai mult, a încerca de a construi ziduri iluzorii de izolare –semnifică nu altceva decât ghetoizarea societății.

Globalizarea duce spre unificarea umanității, spre crearea societății globale drept formă de existență a ei. Societățile, care se unifică într-o societate mondială își păstrează identitatea culturală, adică, apartenența la civilizații distincte și în baza unei astfel de apartenențe se compun anumite grupuri identitare, care posedă caracteristici economice și politice comune.

Din aceste considerente în societatea globală, în noua civilizație planetară este imperios necesar de stabilit noi relații etice la toate nivelurile societății globale. Aceste relații ar asigura crearea și afirmarea unei etici globale, care ar corespunde civilizației universale în devenire [1].

Unul din factorii ce contribuie la demonstrarea verosimilității acestui deziderat îl constituie fenomenul formării eticii globale la o parte semnificativă a populației planetei. Ea se construiește în jurul scopurilor fundamentale comune – pace, demnitate umană, echitate socială, libertatea persoanei, pluralismul cultural, dezvoltarea durabilă – și admite proiecte de atingere a diverselor scopuri, multitudinii de identități și cetățenii.

Rădăcinile ei rezidă din conștientizarea destinului comun, a drepturilor și intereselor umane și sociale comune, a vulnerabilității comune în fața crizelor globale ecologice, sociale, politice și din necesitatea care se impune de a găsi soluții și a acționa în baza culturii dialogului și a colaborării. Etica globală se bazează pe conștiința planetară a comuniunii a patru tipuri fundamentale de conștiință: conștiința antropologică recunoaște unitatea diversității noastre; conștiința ecologică recunoaște unicitatea speciei umane în biosferă; conștiința civică – aceasta-i responsabilitatea și solidaritatea comună; conștiința dialogală se adresează rațiunii critice și înțelegerii reciproce. Ea invocă interpretarea universalismului contextual, impactul benefic, indestructibil al culturilor, armonia respectului reciproc al viziunilor culturale [2, 126-134].

Tendința spre o etică globală își găsește mediul propice în componentele societății civile transnaționale, ce se află într-un proces ascendent de constituire. Acestea sunt organizațiile nonguvernamentale internaționale, mișcările colective globale, comunitățile științifice transnaționale, elitele cosmopolite, spațiul public transnațional în devenire, care joacă un rol din ce în ce mai important în formarea posibilei societăți globale și manifestându-se drept un suport important al guvernărilor democratice globale. În societatea civilă transnațională orice persoană, indiferent de rasă, sex, religie etc. poate să învețe să respecte și să înțeleagă valorile altuia, ne neglijându-le pe cele proprii, apreciindu-le și descoperindu-le „din nou” în dialogul civilizațiilor. Acestui dialog intercultural îi sunt necesare două premise fundamentale: 1) atenuarea corelației etos-etnos, a viziunii lumii actuale și a cunoașterii practice pe de o parte și a comunității destinului comun, pe de alta. 2) Proliferarea acțiunii și gândirii autoreflexive. Cu toate că generația actuală activează în cadrul unei civilizații concrete, cu normele, instituțiile și practicile ei, actualmente tot mai multe persoane au mai mari șanse să devină actori responsabili în crearea unei noi realități sociale.

Noua etică globală trebuie să contribuie, dacă nu la eliminarea totală, apoi la limitarea și controlul consecințelor negative ale globalizării, care pot să se manifeste atât în interiorul unor centre de putere, cât și între aceste centre. Pentru a contribui la realizarea unui astfel de scop nobil, acest umanism etic planetar trebuie să susțină și să apere omul, drept o ființă liberă și creatoare și să respecte diferențele diferitor civilizații. Respectul acestor diferențe trebuie să fie exprimat prin reglementarea de o astfel de manieră a problemelor litigioase, care nu ar pune în pericol particularitățile unor civilizații din cauza ignorării și chiar anihilării, întîi de toate, a culturii lor [3, 264-273]. Reieșind din premisa, că aspirațiile valorice, ancorate profund în natura umană, că principalele principii ale comportamentului moral sunt comune pentru toate civilizațiile și că ele evoluează continuu, este imperios necesar de a tinde spre constituirea și manifestarea eticii globale, spre formularea și adoptarea principalelor ei principii. În opinia noastră pot fi formulate următoarele principii teoretico-metodologice ale eticii globale: biocentrismul drept paradigmă a raportului omului cu mediul anviromental, demnitatea și autonomia individului uman drept calitate fundamentală, protecția umană a structurii personalității, care însă nu semnifică tolerantă față de orice comportament uman, protecția umană a eticii, recunoașterea responsabilității și datoriei față de alții, autocontrolul și precauția ca bază a comportamentului etic, educația morală a copiilor și a tineretului, utilizarea noos-ului în formarea convingerilor și viziunilor etice, dispunerea spre evoluția principiilor și valorilor etice cu luarea în considerare a realității și așteptărilor viitoarelor transformări și dispunerea spre respectarea acestor noi principii.

O viziune originală referitoare la etica globală o regăsim în teoria filosofului german K. O. Apel despre “comunitatea comunicațională nelimitată”. În contextul unei astfel de comunități sunt incluse în mod implicit caracteristicile și procesele, rezultatele și scopurile globalizării și ceea ce este mai important pentru noi se profilează în mod clar o etică a globalizării:

a) Etica planetară. O caracteristică definitorie a comunității comunicaționale reprezintă faptul că ea se manifestă drept un fenomen unitar, planetar-global. În cadrul ei devine posibil mega-discursul etic global unitar, concretizat în ierarhiile infinite ale discursurilor practice ale opiniei publice. La modul ideal această comunitate este nelimitată, adică în ea se depășesc toate impedimentele comunicării - temporale, spațiale, fizice, instituționale.

b) Etica universală. Fiecare participant posibil devine realmente un participant plenipotențiar al discursului etic, interesele căruia devin imposibil de neglijat. Astfel se creează o bază metodologică pentru rezolvarea problemei particularismului, căreia în discuția despre globalizare i se atribuie un rol important. Comunitatea devine comunicațională numai în condițiile în care toți membrii ei, se manifestă, în sens dinamic desigur, personalități comunicaționale și interesele lor pot fi liber exprimate și luate în considerație în discursul etic comun.

c) Etica demnității și a drepturilor personalității. Proclamînd drept deziderat egalitatea tuturor actorilor integrați în comunicare, Apel, astfel, plasează în centru personalitatea, drepturile

și interesele ei. Sistemul instituțional al comunității comunicaționale deține în acest caz funcții aleatorii, el trebuie să asigure realizarea liberă de satisfacerea trebuințelor comunicaționale ale personalității.

Acest fapt nu semnifică limitarea competențelor subiecților instituționali ai discursului etic internațional, adică ai reprezentanților colectivi ai cetățenilor, precum statele, organizațiile, comunitățile. În măsura în care aceste instituții organizează discursuri în interiorul comunităților și le prezintă prin intermediul canalelor discursurilor instituționale, pentru ei se deschid posibilități de creare a ierarhiei discursurilor pe plan internațional, unde deja se poate realiza reprezentarea despre echitate în relațiile dintre popoare. Imperativul eticii discursive stipulează că fiecare popor are dreptul la cultura proprie., la opțiunea sa proprie în dialogul internațional. Acest imperativ constituie baza eticii apeliene a comunității comunicaționale planetare [4, 234-240].

În societatea globală, care actualmente se prezintă mai mult ca una virtuală decât reală, există și va exista în continuare, necesitatea imperioasă a dezvoltării eticii planetare [5, 237-245]. Această nouă etică trebuie să exprime situația omului în civilizația multipolară, atât în societățile concrete în care există umanitatea, cât și în viitoarea societate globală. Etica globală, axată pe respectarea normelor etice general acceptate de societatea umană și pe poziționarea individului uman în contextul transformărilor generate de globalizare, trebuie să se manifeste prin următoarele postulate: considerarea omului drept cea mai mare valoare a societății planetare, respectarea demnității căruia trebuie să se manifeste prin crearea condițiilor pentru dezvoltarea lui drept personalitate liberă și multilateral dezvoltată, a existenței sale materiale în baza propriei activități de muncă, crearea condițiilor de muncă, în care nu se depersonalizează personalitatea umană și unde identitatea ei nu este pusă în pericol, realizarea premiselor pentru participarea în condiții de echitate (absența oricărui tip de discriminare) în viața politică la nivel național și global, stabilirea unor relații armonioase dintre natură și societate, în scopul prezervării cadrului biologic al vieții și a vieții omului, organizarea politică a societății globale drept o societate umană multipolară, care asigură armonizarea intereselor divergente, prosperitatea economică și socială a tuturor oamenilor societății planetare. Elaborarea și realizarea acestor postulate etice umaniste vor putea să asigure constituirea civilizației planetare drept o civilizație armonioasă în care nu se mai pune la îndoială existența civilizațiilor locale, în speță a culturii lor în calitate de criteriu al autodeterminării, realizarea libertății, drepturilor și demnității omului.

Actualmente, implementarea strategiilor de dezvoltare umană durabilă este de neconceput fără o atitudine etică a omului, o noosferizare a sociumului, în lipsa căreia civilizația contemporană nu poate supraviețui. Din acest punct de vedere o importanță deosebită o capătă atitudinea etică a omului față de tot ce este viu, față de natură în genere, adică extinderea hotarelor cunoștințelor tradiționale etice asupra lumii animale și a celei vegetale (chiar și asupra cosmosului și lumii anorganice), precum și constituirea unor astfel de domenii speciale cum ar fi bioetica, inclusiv cea globală, etica ecologică, etica pământului etc [6, 300-307].

În realizarea eticii planetare ca element definitoriu de coagulare a noii civilizații planetare, un rol important îl joacă educația [7, 120-139]. Pe de o parte, educația trebuie să asigure societatea globală cu cadre înalt specializate de orientare umanistă, capabile, grație metodelor științifice, să analizeze transformările sociale în lumea planetară, atât în sfera economică, cât și în domeniile vieții sociale. Dintr-un alt punct de vedere, sistemul educațional global trebuie să formeze o conștiință planetară, grație căreia, indivizii umani, aparținând diverselor forme de viață socială, își dezvoltă cultura lor proprie, devenind totodată, și membri ai societății planetare, care, în virtutea procesului de globalizare se transformă în megasocietate, „societate globală.” Prin conținutul său educația globală poate și trebuie să-și aducă aportul în stabilirea și dezvoltarea unor astfel de relații, care contribuie la înțelegerea reciprocă dintre civilizații și culturi.

Din acest punct de vedere bioetica globală își aduce contribuția sa la realizarea dezideratelor dezvoltării umane durabile a unei veritabile societăți globale. Dacă bioetica, în principal este legată de ingerința tehnologiilor asupra vieții omului, a animalelor, a naturii vii per

ansamblu, apoi bioetica globală devine un fundament conceptual și o axiologie a tuturor formelor de activitate, o idee și o inspirație pentru toate sferele vieții sociumului. La ora actuală ea se prezintă nu doar ca cea mai importantă componentă etică a medicinei și a sănătății publice, dar și a activității sociale, a centrelor ecologice, de cercetare științifică, educaționale, a partidelor și a mișcărilor sociale. Pe de altă parte, bioetica globală, manifestându-se drept o etică a activității vitale a omului extinde frontierele conștiinței corporative a medicilor, biologilor, filosofilor, sociologilor, politicienilor, permite de a depăși cadrul îngust al cotidianului, atingând gradul de conștientizare al problemelor globale ale umanității, al conceptului de dezvoltare umană durabilă. Ea pregătește condițiile pentru perceperea complexă de către noile generații de profesioniști a noilor probleme etice, generate de dominația tehnologiilor digitale și a relațiilor de piață spontane, a globalizării și internaționalizării economiei, politicii, educației. Bazându-se pe sensurile etice proprii, valori și orientări, ea extinde conceptualizarea lor asupra întregii lumi care îl înconjoară pe om.

Bioetica globală se manifestă drept o parte componentă a eticii globale și care încearcă de a consensualiza diverse viziuni cultural-civilizaționale cu scopul de a rezolva în mod concertat problemele protecției biosferei și de a contribui la omogenizarea tratării aspectelor etice ale biomedicinei contemporane.

Actualmente bioetica globală se prezintă nu doar ca un domeniu de cercetare aflat într-o dezvoltare dinamică, care întrunește colaborarea medicilor, biologilor, filosofilor, juriștilor, sociologilor, politicienilor din diverse țări, dar și un spațiu conceptual spiritual-etic universal de interacțiune a diverselor culturi și mentalități în continuă expansiune. Ca factor de universalitate dar și de diversitate culturală, bioetica globală transpare ca o problemă importantă în planul stabilirii principiilor ei general acceptate [8, 4-14. Limbajul bioetic global, înțeles drept expresie a unei comunități intelectuale planetare, se confruntă cu o dificultate pe care nu o sesizăm în alte domenii. Este un limbaj construit prin efortul a mai multor discipline (în speță filosofia, dreptul, sociologia etc.) și a diverselor culturi. El prezintă din acest punct de vedere, un fenomen interesant de aculturare intelectuală și lingvistică [9, 141]. Bioetica globală a devenit un limbaj pentru a fi mai bine înțeleasă, un limbaj simultan inter și pluridisciplinar, inter și pluricultural, o veritabilă lingua franca.

Bibliografie

1. Küng, Hans. Pour une planète incertaine, un ethos planétaire. // Incertaine Planète. Textes des conférences et des entretiens organisés par les trente-cinquièmes Rencontres Internationales de Genève 1995 - Boudry-Neuchâtel: 1996, p. 315-339.
2. Mantzaridis Giorgios I. Globalizare și Universalitate. Himeră și Adevăr.- București: Ed.Bizantină, 2002. – 188p..
3. Tomilson John. Globalizare și Cultură. Timișoara: Amarcord, 2002. – 334p.
4. Apel K-O. The Ecological Crisis as a Problem for Discourse Ethics, // A. OFSTI (ed.), Ecology and Ethics, Vitenska, 1992. - pp. 219-260.
5. Giddens Anthony. Dimensions of globalisation, // The new social theory reader: contemporary debates, Steven Seidman, Jeffrey C. Alexander (eds.). London: Routledge, 2001. - 424p.
6. Țârdea Teodor. Dimensiunile bioetico-noosferice ale umanismului planetar. // Anale științifice ale USMF «Nicolae Testemițanu» // Probleme actuale de sănătate publică și management. Zilele Universității consacrate anului „Nicolae Testemițanu” cu prilejul aniversării a 80 ani de la naștere. Ediția VIII-a. Volumul I, 16-19 octombrie 2007. - Chișinău: 2007. - 393 p.
7. Küng, Hans. Ethique planétaire et éducation pour la tolérance. // Diogène, 1996, N 176.
8. Поттер Ван Ранселер. Глобальная биоэтика: движение культуры к более жизненным утопиям с целью выживания // Практична філософія. - 2004, N1.
9. Debre Claude. Bioethique et culture. Paris: 1991. – 236p.